

Додаток
до листа Міністерства
освіти і науки України
від 17.08.2016р. № 1/9-437

Економіка

У старшій школі економіка як базова дисципліна у 2016/2017 навчальному році викладається в 11-класах всіх профілів, окрім економічного (одна година на тиждень). У 2016/2017 навчальному році економіка викладається на профільному рівні у класах економічного профілю. Навчання здійснюється за програмами, які знайомі вчителям:

«Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 11 класи. Рівень стандарту, академічний рівень. — 2010»;

«Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Економіка. 10–11 клас. Профільний рівень. 2010». (наказ МОН від 28.10.2010 № 102).

Економіка у 2016/2017 навчальному році в загальноосвітніх навчальних закладах на рівні стандарту та академічному рівні вивчається у 11 класах, програма розрахована на 35 годин, що охоплюють години вивчення матеріалу на уроках, включно з тими, які призначені для виконання практичних робіт, та резервний час.

Для вивчення навчального предмету економіка рекомендовано підручники-переможці Всеукраїнського конкурсу рукописів підручників для 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів:

Економіка (рівень стандарту, академічний рівень). 11 клас (авт. Радіонова І. Ф.), Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011;

Економіка. (рівень стандарту, академічний рівень), 11 клас (авт. Крупська Л. П., Тимченко І. Є., Чорна Т. І.). — Харків: Ранок, 2011.

Профільне навчання економіки у старшій школі забезпечується вивченням курсу «Економіка» протягом 210 годин навчального часу (по три години на тиждень у 10-му та 11-му класах), введенням курсів за вибором та факультативів і близьких до економіки предметів: математики на академічному рівні та географії на профільному.

Економіка у 2016/2017 навчальному році на профільному рівні в загальноосвітніх навчальних закладах викладається у 10-х та 11-х класах, її програма розрахована на 105 годин, що охоплюють 90 годин на вивчення матеріалу на уроках, 10 годин на виконання практичних (лабораторних) робіт, та 5 годин резервного часу в кожному класі.

Для вивчення навчального предмету «Економіка» рекомендовано підручники-переможці Всеукраїнського конкурсу рукописів підручників:

Економіка (профільний рівень). 10 клас. Радіонова І. Ф., Радченко В. В. — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011;

Економіка. (профільний рівень), 10 клас. (авт. Крупська Л. П., Тимченко І. Є., Чорна Т. І.) — Харків, Ранок, 2011;

Економіка (профільний рівень). 11 клас. Радіонова І. Ф., Радченко В. В. — Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011;

Економіка. (рівень профільний), 11 клас. (авт. Крупська Л. П., Тимченко І. Є., Чорна Т. І.) — Харків, Ранок, 2011.

В 11 класі учні переходять до вивчення підприємництва та різних аспектів діяльності фірм, особливостей національної економіки та ролі уряду в її функціонуванні, а також особливостей розвитку світової економіки та інтеграційних процесів у світі.

Оскільки освіта, маючи подвійну роль, як соціальну так і економічну, повинна забезпечити оволодіння учнями ключовими компетенціями для навчання протягом життя, то предмети і курси економічного циклу повинні відігравати провідну роль у формуванні почуття новаторства і підприємливості, навчати підприємницьких умінь, знань, установок для забезпечення розвитку підприємницького мислення та підприємницької культури.

Під час організації **допрофільного вивчення економіки у 8–9-х класах** за рахунок годин варіативної складової навчального плану рекомендуємо вивчати курс економіки за **програмою «Основи економіки»** (авт. Л. М. Кириленко, Л. П. Крупська, І. М. Пархоменко, І. Є. Тимченко) та навчальним посібником «Моя економіка» (авт. Л. М. Кириленко, Л. П. Крупська, І. М. Пархоменко, І. Є. Тимченко).

У класах з поглибленим вивченням економіки пропонуємо до використання програми «Основи економіки» автора І. І. Климюка.

Курси за вибором можуть бути короткочасними (9-17 годин) та розраховані як на 35, так і на 105 годин. Прикладами програм курсів за вибором, які можуть бути використані в навчально-виховному процесі, є:

Збірник програм з економіки (спецвипуски журналу «Економіка в школах України» 2013 рік, 2015 рік, листи ІТЗО від 16.02.2012 № 14.1/12-Г-55, від 14.08.2012, № 14.1/12-Г-214, від 16.02.2012 № 14.1/12-Г-5);

Навчальна програма курсу за вибором «Економіка» для учнів 2–11 класів (авт. Решетняк О. В., Лелюк Ю. М. Бєскова Н. В., Пужайчереда Л. М., Тимченко І. Є., Чорна Т. І.) (лист ІТЗО від 06.06.2014 № 14.1/12-Г-8526);

Програма курсу за вибором «Фінансове виховання» (авт. Золотаревич І., Біденко С.) (лист ІТЗО від 14.08.2012 № 14.1/12-Г-214);

Програма «Основи податкових знань» (автори Калач Г. М., Коваленко Ю. М., Забарна Т. А., Мискіна О. О., Гільберг Т. Г.) (лист МОН від 06.08.2013 № 1/11-12597);

Навчальна програма білінгвальних курсів французькою мовою «Сучасні технології. Основи діловодства та економічних знань» (розробник Дмитренко О. А.) (лист ІТЗО від 15.10.2013 № 14.1/12-Г-594);

Навчальна програма курсу за вибором «Основи бізнесу та фінансів» (авт. Зимовський Д. С.) (лист ІТЗО від 15.10.2013 № 14.1/12-Г-593);

Збірник програм з економіки для загальноосвітніх навчальних закладів (частина 1, частина 2) (укладачі Радченко В. В., Бицюра Ю. В.) (лист ІТЗО від 27.01.2014 № 14.1/12-Г-56);

Навчальна програма курсу за вибором «Споживач на ринку послуг» (автор Данилова О. Є.) (лист ІТЗО від 11.02.2014 № 14.1/12-Г-355);

«Фінансова грамотність» (35 годин) навчальна програма курсу за вибором для учнів 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів (автори Смовженко Т. С. Кравченко І. С.) (наказ МОН від 18.09.2014 № 1054);

«Фінансова грамотність» (105 годин) навчальна програма курсу за вибором для учнів 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів (за загальною редакцією Смовженко Т. С.) (наказ МОН від 18.09.2014 № 1054);

Навчальна програма курсу за вибором «Родинні фінанси» для учнів 5 класу (авт. Ткаченко О. В., Довгань А. І., Часнікова О. В., Рябова О. Б., Лапішко З. Я. та ін.) за загальною редакцією доктора економічних наук професора Смовженко Т. С. (лист ІТЗО від 29.05.2015 № 14.1/12-Г-328);

Навчальна програма курсу за вибором «Фінансово-грамотний споживач» для учнів 6 класу (авт. Ткаченко О. В., Довгань А. І., Часнікова О. В., Рябова О. Б., Лапішко З. Я. та інш.) за загальною редакцією доктора економічних наук професора Смовженко Т. С. (лист ІТЗО від 29.05.2015 № 14.1/12-Г-329);

Навчальна програма курсу за вибором «Фінансова культура» для учнів 7 класу (авт. Ткаченко О. В., Довгань А. І., Часнікова О. В., Рябова О. Б., Лапішко З. Я. та ін.) за загальною редакцією доктора економічних наук професора Смовженко Т. С. (лист ІТЗО від 29.05.2015 № 14.1/12-Г-330);

Навчальна програма курсу за вибором «Прикладні фінанси» для учнів 8 класу (авт. Ткаченко О. В., Довгань А. І., Часнікова О. В., Рябова О. Б., Лапішко З. Я. та ін.) за загальною редакцією доктора економічних наук професора Смовженко Т. С. (лист ІТЗО від 29.05.2015 № 14.1/12-Г-331);

Навчальна програма курсу за вибором «Економіка & фінанси» для учнів 9 класу (авт. Ткаченко О. В., Довгань А. І., Часнікова О. В., Рябова О. Б., Лапішко З. Я. та ін.) за загальною редакцією доктора економічних наук професора Смовженко Т. С. (лист ІТЗО від 29.05.2015 № 14.1/12-Г-332);

Програма факультативного курсу «Абетка з основ житлово-комунального управління» (авт. Сафіуліна К. Р., Погорелова В. В., Левицький Д. М., Колієнко А. Г., Кузуб. А. Є., Касабова І. А.) (лист ІМЗО від 04.12.2015 № 2.1/12-Г-100);

Програма курсу за вибором «Основи енергопостачання та енергоспоживання» (авт. Сафіуліна К. Р.) (лист ІМЗО від 02.06.2016 № 2.1/12-Г-268).

Під час роботи за зазначеними вище навчальними програмами вчитель має право коригувати кількість годин залежно від можливостей навчального закладу.

Для поглиблення і розширення змісту профільних предметів або забезпечення профільної прикладної і початкової професійної спеціалізації навчання пропонуються курси за вибором, які викладаються за рахунок варіативного компонента змісту освіти.

Основними завданнями курсів за вибором є забезпечення вивчення економіки і споріднених з нею предметів на достатньому рівні. За їх допомогою відбувається трансформація наукових знань учнів у їхній практичний досвід. Практичні роботи, екскурсії, презентації, дослідження, моделюючі або ситуативні вправи є невід'ємною складовою занять. Робочі плани профільних класів можуть містити багато курсів за вибором і факультативів. Тим самим забезпечується гнучка система профільного навчання, яка надає учням можливість обрати індивідуальну освітню програму.

Розвиток не тільки економічного мислення, а й фінансових компетенцій і культури, забезпечує **курс «Фінансова грамотність»**, який впроваджується в рамках проведення дослідно-експериментальної роботи на базі загальноосвітніх та вищих навчальних закладів І–ІІ рівнів акредитації України у 2012–2019 роках (наказ МОНмолодьспорту України від 19 липня 2012 р. № 828).

У старшій школі цей курс пропонується викладати у 10-х класах у межах варіативної складової змісту освіти. Навчальна програма даного курсу розрахована на повний академічний рік (2 семестри). Вона містить 4 блоки — «Введення до власних фінансів», «Заощадження та інвестування», «Запозичення», «Страхування та власний бюджет» та розрахована на 35 годин та 105 годин.

Розроблено навчально-методичне забезпечення курсу за вибором «Фінансова грамотність» у старшій школі:

підручник з курсу «Фінансова грамотність» (колектив авторів за заг. ред. д. екон. н. професора Смовженко Т. С.) (наказ МОН від 24.06.2014 № 750);

інтерактивний електронний посібник «Фінансова грамотність» (Лист ІТЗО від 28.03.2014 № 14.1/12-Г-480);

«Фінансова грамотність : робочий зошит для учня / авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – К., (лист ІТЗО від 08.02.2012 № 1.4/12-Г-30);

«Фінансова грамотність : навч. посібник для вчителя / авт. кол.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко, (лист ІТЗО від 07.05.2012 № Г-98.).

Курс за вибором «Фінансова грамотність» у початковій школі впроваджується за програмами авторів: Рябової О. Б., Криховець-Хом'як Л. Я, Чарторинської Л. І. за загальною редакцією доктора економічних наук, проф. Т. С. Смовженко, які розраховано на 17 годин та рекомендовано Міністерством освіти і науки України і розміщено на сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (imzo.gov.ua) у розділі «Дослідно-експериментальна робота»:

«Фінансова абетка» для учнів 2 класу (лист МОН від 20.05.2015 № 1/11-7119);

«Фінансова арифметика» для учнів 3 класу (лист МОН від 20.05.2015 № 1/11-7118);

«Фінансова поведінка» для учнів 3 класу (лист МОН від 20.05.2015 № 1/11-7117).

Дані програми включено до Збірника варіативних навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 н. р.

Викладання курсу «Фінансова грамотність» в основній школі пропонується за програмами авторів: Ткаченко О. В., Довгань А. І., Часнікова О. В., Рябова О. Б., Лапішко З. Я. та ін. за загальною редакцією доктора економічних наук професора Смовженко Т. С., які розраховано на 17 годин (та 35 годин) та схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з економіки Науково-методичної ради з питань освіти МОН України (їх перелік зазначено вище). Програми мають повну навчально-методичну підтримку: посібники для вчителя та робочі зошити для учнів, електронні версії яких розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (imzo.gov.ua) у розділі «Дослідно-експериментальна робота».

З метою виявлення та активізації виховного потенціалу сім'ї у формуванні ключових життєвих компетентностей дітей, зокрема фінансових, економічного способу мислення, споживчої культури дітей як чинника економічного виховання, підвищення економічної свідомості батьків та їхньої фінансової грамотності, організації спільної взаємодії сім'ї, навчального закладу, громади, фінансових установ та для популяризації фінансової просвіти розроблено **програму курсу для батьків «Відкриті родинні студії. Фінансова мудрість родинної педагогіки»** (авт. Кікінеджи О. М., Сампара О. В., Рябова О. Б., Ткаченко Н. В., Лапішко З. Я. та ін. за заг. ред. Смовженко Т. С.) 1-4 класи (лист ІТЗО від 25.06.2015 № 14.1/12-Г-567) та навчально-методичний посібник для батьків: «Відкриті родинні студії «Фінансова мудрість родинної педагогіки» (лист ІТЗО від 25.06.2015 № 14.1/12-Г-567).

Усі зазначені програми та навчально-методичне забезпечення з курсу «Фінансова грамотність» можна використовувати як для варіативної складової навчальних планів, так і під час проведення факультативних занять та гурткової роботи. Окрім цього, зважаючи на повне навчально-методичне забезпечення курсу «Фінансова грамотність» та з метою дотримання чистоти експерименту у всіх навчальних закладах, що долучені до дослідно-експериментальної роботи з упровадження курсу «Фінансова грамотність» (наказ МОНмолодьспорту України від 19.07.2012 № 828, наказ МОН від 17.06.2013 № 776, наказ МОН від 24.03.2016 № 324), необхідно і доцільно використовувати навчально-методичне забезпечення вищезазначених авторів.

Перелік матеріалів та навчально-методичного забезпечення, який може використовуватись під час вивчення курсу за вибором «Фінансова грамотність», постійно оновлюється, друкується у щорічному інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України та розміщуються на офіційних веб-сайтах: Міністерства освіти і науки та ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Споживча освіта реалізується шляхом формування раціональної та свідомої споживчої поведінки і є актуальним завданням сучасної системи освіти в Україні. Важливим завданням є продовження впровадження в навчальний процес курсу за вибором «Основи споживчих знань» та програм, що реалізуються в рамках проекту **«Здоров'я дитини — здорове харчування»** (авт. програм «Здоров'я дитини — здорове харчування» для учнів 3–4 та 5–7 класів А. І. Довгань, О. В. Овчарук, Л. М. Пужайчереда). Підтримку зазначеного курсу забезпечать навчально-методичний посібник «Ми обираємо здорове харчування Довгань А. І., Овчарук О. В., Пужайчереда Л. М., за загальною редакцією Овчарук О. В. (лист ІТЗО від 29.05.2014 № 14.1/12-Г-767) та «Навчально-методичні матеріали для проведення занять та позаурочних заходів з питань раціонального харчування на тему «Молоко та молочні продукти» Довгань А. І., Овчарук О. В., Пужайчереда Л. М. за загальною редакцією Овчарук О. В., (лист ІМЗО від 22.03.2016 № 2.1/12-Г-80).

Навчально-методичне забезпечення вивчення економіки постійно поповнюється новими навчальними посібниками як традиційного характеру, так і інноваційні за змістом і формою, вони готуються як фахівцями різних рівнів, так і вчителями-практиками, які діляться свої досвідом. Перелік посібників, які можуть бути використані під час вивчення економіки, постійно оновлюється, друкується ц щорічному інформаційному збірнику Міністерства освіти і науки України та розміщений на офіційному веб-сайті Міністерства освіти і науки: www.mon.gov.ua та веб-сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»: imzo.gov.ua.

Суттєву допомогу для підвищення свого фахового рівня та в підготовці до уроків з економіки вчителям надають науково-методичний журнал «Географія та економіка в рідній школі» Міністерства освіти і науки України та науково-методичний журнал «Економіка в школах України».